

RODNO NEUTRALAN JEZIK u Europskom parlamentu

PREDGOVOR

Godine 2008. Europski parlament bio je među prvim međunarodnim organizacijama koje su donijele višejezične smjernice o rodno neutralnom jeziku. Drago mi je da su otad mnoge druge institucije i organizacije donijele slične smjernice. U povodu 10. obljetnice donošenja tih smjernica, te kako bi se uzela u obzir jezična i kulturna zbivanja, Skupina na visokoj razini za rodnu ravnopravnost i raznolikost zatražila je od službi Parlamenta ažuriranje smjernica o rodno neutralnom jeziku u okviru kojih se pružaju praktični savjeti o upotrebi rodno pravednog i uključivog jezika na svim službenim jezicima.

U ime te skupine na visokoj razini s velikim zadovoljstvom dočekujem ovo ažurirano izdanje smjernica o rodno neutralnom jeziku koje je plod uske suradnje relevantnih jezičnih i administrativnih službi.

Europski parlament i dalje je podjednako posvećen upotrebi rodno neutralnog jezika u svojoj pisanoj i usmenoj komunikaciji te sada pozivam nadležne službe da prošire osviještenost o ažuriranim smjernicama i važnosti njihove upotrebe u parlamentarnim publikacijama i komunikaciji.

Dimitrios Papadimoulis
potpredsjednik
Skupina na visokoj razini za rodnu ravnopravnost i raznolikost

ŠTO JE RODNA NEUTRALNOST U JEZIKU?

Rodna neutralnost u jeziku opći je pojam koji obuhvaća korištenje neseksističkim jezikom, uključivim jezikom i rodno nediskriminirajućim jezikom. Svrha rodno neutralna jezika jest da se izbjegne odabir riječi koji se može tumačiti kao pristran, diskriminatoran ili ponižavajući impliciranjem da je jedan spol ili društveni rod norma. Upotrebom rodno nediskriminirajućeg i uključiva jezika također se potpomaže smanjenje rodnih stereotipa, promiču se društvene promjene i doprinosi postizanju rodne ravnopravnosti.

Rodno neutralan ili rodno uključiv jezik više je od pitanja političke korektnosti. Jezik snažno odražava i utječe na stavove, ponašanje i percepciju.

Radi ravnopravnoga postupanja prema svim rodovima, od 80-ih godina 20. stoljeća ulagani su naponi u uvođenje rodno neutralne, rodno nediskriminirajuće ili neseksističke upotrebe jezika kako nijedan rod ne bi bio povlašten te kako se predrasude prema bilo kojem rodu ne bi uporno ponavljale.

Kao dio tih napora na međunarodnoj i nacionalnoj razini tijekom posljednjeg desetljeća sastavljene su i provedene brojne smjernice. Međunarodne i europske institucije (kao što su Ujedinjeni narodi, Svjetska zdravstvena organizacija, Međunarodna organizacija rada, Europski parlament i Europska komisija), strukovna udruženja, sveučilišta, velike novinske agencije i publikacije donijeli su smjernice za neseksističku upotrebu jezika, bilo kao zasebne dokumente bilo kao posebne preporuke uvrštene u njihove stilske priručnike. U Europskoj uniji mnoge su države članice također raspravljale o jezičnoj politici i predlagale takve smjernice na raznim razinama.

RODNO NEUTRALAN JEZIK U EUROPSKOM PARLAMENTU

1. OPĆI KONTEKST

Načelo rodne ravnopravnosti i nediskriminacije na temelju roda čvrsto je ukorijenjeno u Ugovorima i Povelji Europske unije o temeljnim pravima te ga je Europski parlament podržao u mnogo navrata. Stoga bi se u jeziku koji se upotrebljava u Parlamentu to trebalo odražavati.

U tu je svrhu cilj ovih smjernica zajamčiti da se, u mjeri u kojoj je to moguće, neseksistički i rodno uključiv jezik rabi i u dokumentima i priopćenjima Parlamenta na svim službenim jezicima.

Svrha ovih smjernica nije prisiljavati autore tekstova u Europskome parlamentu da slijede obvezni skup pravila nego potaknuti administrativne službe da uzimaju u obzir pitanja rodne osjetljivosti u jeziku pri pisanju te pisanom i usmenom prevođenju.

Valja svakako naglasiti da su prevoditelji dužni prenositi tekstove vjerno i točno u vlastiti jezik. Ako se autor hotimice posluži rodno određenim jezikom, u prijevodu se ta namjera mora poštovati. Stoga je još važnije da autori tekstova u Parlamentu budu potpuno svjesni načela upotrebe rodno neutralna jezika.

Kad je riječ o usmenom prevođenju, službe Parlamenta u potpunosti su predane korištenju rodno neutralnim jezikom i prihvaćanju načela nediskriminacije, priznavanja i ravnopravnosti koja su s njime povezana. Slijedom toga ove su smjernice lako dostupne na internetu i dio su priprema za sastanke usmenih prevoditelja. Iako su usmeni prevoditelji svjesni normi rodno neutralna jezika u svojim radnim jezicima, postoje određena ograničenja, kao što su velika brzina kojom se govori iznose, potreba za poštovanjem autorstva i namjera govornika, izbjegavanje uredničkog upletanja, kao i posebna obilježja govorenoga jezika u odnosu na pisani, što povremeno može otežati primjenu rodno neutralna jezika u simultanom prevođenju, s obzirom na to da je riječ o aktivnosti velike brzine i intenziteta.

2. POSEBNOSTI PARLAMENTA

U ovim smjernicama moraju se odražavati dva konkretna obilježja rada Parlamenta: prvo, njegovo višezjezično radno okružje i drugo, njegova uloga europskoga zakonodavca.

(a) Višezjezični kontekst

U višezjezičnom okružju Europskoga parlamenta za primjenu načela rodne neutralnosti u jeziku i rodno uključivoga jezika potrebna je upotreba različitih strategija za razne službene jezike, ovisno o gramatičkoj tipologiji svakoga jezika.

Kad je riječ o izražavanju gramatičkoga roda u službenim jezicima Unije, mogu se razlikovati tri vrste jezika i popratnih strategija za postizanje rodne neutralnosti:

- **jezici s prirodnim rodovima** (kao što su danski, engleski i švedski), u kojima su imenice za imenovanje osoba uglavnom rodno neutralne i za svaki rod postoje osobne zamjenice. Opća je tendencija da se upotreba rodno određenih naziva u njima što više smanji. U tim jezicima najviše se primjenjuje jezična strategija neutralizacije. Kako bi se izbjeglo upućivanje na rod, mogu se rabiti rodno neutralni nazivi, tj. riječi koje nisu rodno određene i upućuju općenito na osobe bez upućivanja na žene ili muškarce (*chairman* se zamjenjuje s *chair* ili s *chairperson*, *policeman* ili *policewoman* s *police officer*, *spokesman* sa *spokesperson*, *stewardess* s *flight attendant*, *headmaster* ili *headmistress* s *director* ili *principal* itd.). Ta sklonost rodnoj neutralnosti dovela je do nestanka nekadašnjih ženskih oblika, pri čemu su nekadašnjim muškim oblikom sad obuhvaćena oba spola (npr. engl. *actor* umjesto *actress*). Rodno uključiv jezik također se upotrebljava pa se primjerice „on” zamjenjuje općim upućivanjem na oblike „on ili ona”.

- **jezici s gramatičkim rodovima** (kao što su njemački, romanski jezici i slavenski jezici) u kojima svaka imenica ima gramatički rod, a rod imenica za imenovanje osoba obično odgovara imenici koju označava. Budući da je s leksičkoga gledišta gotovo nemoguće tvoriti općeprihvaćene rodno neutralne oblike za postojeće riječi u tim jezicima, potraženi su i preporučeni zamjenski pristupi u administrativnom i političkom jeziku.

Feminizacija (tj. upotreba odgovarajućih ženskih oblika za muške nazive ili upotreba obaju naziva) pristup je čija je primjena postala sve češća u tim jezicima, posebno u poslovnim situacijama, primjerice u nazivima radnih mjesta kada se odnose na žene. S obzirom na to da je većina zanimanja tradicionalno gramatički bila u muškome rodu, uz svega nekoliko iznimaka, i to tipično za tradicionalno ženska zanimanja kao što su „medicinska sestra” ili „primalja”, osjećaj diskriminacije bio je posebno snažan. Stoga je započela tvorba i sve raširenija upotreba ženskih jednakovrijednica za gotovo sve dužnosti u muškome rodu (njem. *Kanzlerin* (kancelarka), fr. *présidente* (predsjednica), fr. *sénatrice* (senatorica), it. *assessora* (članica odbora) itd.). Također je u mnogim jezicima postala više prihvaćena zamjena općega muškog oblika dvostrukim oblicima za konkretne referentne osobe (tal. *tutti* i *consiglieri* e *tutte le consigliere* – svi vijećnici i sve vijećnice).

Stoga upotreba općih muških naziva više nije apsolutna praksa, čak ni u zakonodavnim aktima. Primjerice, u njemačkoj verziji Ugovora iz Lisabona opći naziv „građani” pojavljuje se i kao (*Unions-*)*Bürgerin* / (*Unions-*).

- **jezici bez rodova** (kao što su estonski, finski i mađarski) u kojima ne postoji ni gramatički rod ni zamjениčki rod. Za te jezike općenito nije potrebna određena strategija da bi bili rodno uključivi, osim u vrlo posebnim slučajevima o kojima se raspravlja u konkretnim smjernicama za te jezike.

(b) Europski parlament kao zakonodavac

Način na koji se načelo rodne osjetljivosti u jeziku odražava u tekstu uvelike ovisi i o vrsti i registru teksta o kojem je riječ.

Autori tekstova trebali bi pripaziti na to da odabrano rješenje bude primjereno za vrstu teksta i za buduću upotrebu u koju će ući, istodobno osiguravajući i dovoljnu prepoznatljivost za sve rodove na koje se misli.

Primjerice, što je primjereno u govoru (engl. *Ladies and Gentlemen*) ili u izravnom obraćanju (engl. *Dear Sir or Madam* na početku pisma) neće nužno odgovarati formalnim ograničenjima zakonodavnih tekstova, koji moraju biti jasni, jednostavni, točni i dosljedni te u njima nema mjesta za određena rješenja u sastavljanju kojima se želi postići rodna neutralnost, a zbog kojih bi moglo doći do dvoznačnosti u pogledu obveza koje se navode u tekstu (kao što je izmjenjivanje muških i ženskih oblika za opću zamjenicu ili upotreba samo ženskog oblika u nekim dokumentima i samo muškoga u drugima).

6

Poštujući potrebu za jasnoćom, u zakonodavnim aktima trebalo bi što više izbjegavati upotrebu jezika koji nije rodno uključiv, posebno opću upotrebu muškoga roda. Mnoga zakonodavna tijela u državama članicama već su donijela preporuke koje polaze u tom smjeru.

PITANJA KOJA SU ZAJEDNIČKA VEĆINI JEZIKA

Iako se konkretni načini izbjegavanja seksističkoga jezika razlikuju od jezika do jezika, niz sljedećih problema zajednički je većini.

1. OPĆA UPOTREBA MUŠKOGA RODA

Tradicionalna je gramatička konvencija u većini jezika s gramatičkim rodovima da se skupine u kojima su zastupljena oba spola muški rod rabi kao „uključivi” ili „opći” oblik, dok je ženski rod „isključiv”, tj. odnosi se samo na žene. Ta upotreba muškoga roda za poopćenje ili neutralizaciju često se doživljava kao diskriminirajuća prema ženama.

Većina jezika s gramatičkim rodovima osmislila je vlastite strategije za izbjegavanje te opće upotrebe. Odgovarajuće strategije opisane su u posebnim smjernicama na kraju ove brošure. Rješenja kojima se smanjuje čitkost teksta, kao što su kombinirani oblici („on(a)”, „njega/nju”), valja izbjegavati.

Usto bi u mnogim jezicima trebalo odvrćati od upotrebe riječi „muškarac” (engl. *man*) u širokom nizu idiomatskih izraza koji se odnose i na muškarce i na žene: engl. *manpower*, *layman*, *man-made*, *statesmen*, *committee of wise men* itd. Uz veću razinu osviještenosti o tome takvi se izrazi obično mogu učiniti rodno neutralnima.

Kombiniranjem raznih strategija (vidi smjernice za pojedine jezike) u većini bi se slučajeva trebalo moći primijeniti načelo rodne neutralnosti i pravednosti u tekstovima Parlamenta.

7

2. NAZIVI ZANIMANJA I DUŽNOSTI

Pri upućivanju na **dužnosti** u tekstovima Parlamenta opći nazivi upotrebljavaju se u jezicima s prirodnim rodovima i onima bez rodova, dok se u jezicima s gramatičkim rodovima iznimno može rabiti oblik za muški rod (primjerice fr. *chaque député ne peut soutenir qu'une candidature*).

Ako je rod osobe bitan za ono što se želi iskazati ili ako se upućuje na **pojedinačne osobe**, valja se poslužiti rodno određenim nazivima (primjerice fr. *la haute représentante de l'Union pour les affaires étrangères et la politique de sécurité*). Općenito govoreći, trebalo bi poštovati osobnu želju svake osobe o tome kako da joj se obraća ili na nju upućuje (primjerice fr. *Madame le Président* ili *Madame la Présidente*).

Obavijesti o slobodnim radnim mjestima trebale bi se sastavljati na rodno uključiv način kako bi se na prijavu potaknulo i kandidate i kandidatkinje.

3. OSLOVLJAVANJE

U nekim jezicima (primjerice u njemačkom i francuskom) titule kao što su *Madame*, *Mademoiselle*, *Frau* ili *Fräulein* izvorno su označavale bračno stanje žene na koju se titula primjenjuje. To se tijekom godina promijenilo te upotreba tih titula više ne odražava taj status. Administrativna praksa prati tu tendenciju. Titula *Mademoiselle*, primjerice, sve se češće briše iz administrativnih obrazaca u zemljama francuskoga govornog područja, pa ostaje izbor samo između *Madame* i *Monsieur*. U tekstovima Parlamenta titule kao što su *Monsieur*, *Frau*, *Ms* itd. najčešće se jednostavno izbacuju te se rabi puno ime osobe.

ZAKLJUČCI

Parlament je posvećen ideji rodne ravnopravnosti i nediskriminacije na temelju roda. Upotreba rodno osjetljiva jezika jedan je od načina da se ta posvećenost pretoči u stvarnost. Budući da su u Parlamentu zastupljeni brojni jezici i kulture, ne postoji jedinstveno rješenje koje bi u tom pogledu odgovaralo svima, no to znači da se u svakom konkretnom kontekstu moraju pronaći prikladna rješenja uzimajući u obzir odgovarajuće jezične i kulturne parametre. Praktična rješenja za hrvatski jezik mogu se pronaći u drugome dijelu ovih smjernica.

Uloga Parlamenta kao europskoga zakonodavca također se mora razmotriti kad se želi postići rodna neutralnost u jeziku. U kontekstu zakonodavstva, koje zahtijeva jasnoću, jednostavnost, preciznost i dosljednost, ne mogu se upotrebljavati sva rješenja koja bi se inače mogla primijeniti.

Korisnici će spremnije prihvatiti nepristran jezik ako je prirodan i ako se ne ističe. Trebalo bi potražiti istinski neutralne i uključive mogućnosti izražavanja uz istodobno poštovanje višejezične prirode radnog okružja Parlamenta i posebnih pravila koja vrijede u sastavljanju zakonodavstva. Cilj je ovih smjernica da posluže kao izvor inspiracije za administrativne službe Parlamenta u tom pogledu.

POSEBNE SMJERNICE ZA HRVATSKI JEZIK

A. NAVOĐENJE DUŽNOSTI I IMENA

Ako se tekst koji se sastavlja ili prevodi, primjerice u Poslovniku Europskog parlamenta, odnosi općenito na dužnost koju neka osoba izvršava rabi se muški oblik koji u tom slučaju stoji za oba spola (*europski ombudsman, kvestor, predsjednik*). U konkretnom slučaju kada znamo kojega je spola osoba koja obavlja određenu dužnost te se na nju upućuje u tekstu, bolje je upotrijebiti oblik iz kojega je vidljiv spol te osobe, čak i kad ime i prezime ili samo prezime te osobe ne stoji uz njezinu dužnost (*Visoka predstavnica/potpredsjednica Komisije, predsjednica Odbora za proračunski nadzor*). Kad uz dužnost koju izvršava stoji i ime i prezime ili samo prezime te osobe, treba upotrijebiti oblik koji odgovara spolu te osobe (*europska ombudsmanica Emily O'Reilly, izvijestitelj Pablo Zalba Bidegain, kvestorica Morin-Chartier*).

B. OPĆI I OBEZLIČENI OBLICI

Preporučuje se uporaba sljedećih oblika:

- imperativa ili prezentskih oblika uz izravno obraćanje osobi (Pošaljite zahtjev do 30. rujna .../Molimo da zahtjev pošaljete do 30. rujna ... umjesto Zastupnici su dužni poslati zahtjev do 30. rujna ...)
- (umjerena uporaba) obezličениh i pasivnih oblika, gdje je to moguće s obzirom na važnost navođenja ili potrebu isticanja vršitelja radnje radi jasnoće (Zahtjev za sklapanje ugovora šalje se nadležnoj službi ... umjesto Nadležni zastupnik šalje zahtjev za sklapanje ugovora nadležnoj službi ...)
- množinskih oblika, pri čemu će oni stajati u muškome rodu, ali označivati oba spola kako bi se izbjeglo navođenje udvojenih oblika (Zastupnici mogu obavijestiti Odjel za zapisnike i izvješća s plenarnih sjednica da su bili prisutni iako se njihova imena ne pojavljuju na popisu nazočnih. umjesto Zastupnik/ zastupnica može obavijestiti Odjel za zapisnike i izvješća s plenarnih sjednica da je bio/bila prisutna iako se njegovo/njezino ime ne pojavljuje na popisu nazočnih.)
- zbirnih imenica, kada se oblici muškoga roda doživljavaju kao rodno isključivi (građanstvo umjesto građani, osoblje/kadar umjesto zaposlenici, stanovništvo umjesto stanovnici, uprava/rukovodstvo umjesto direktori/ rukovoditelji)
- zbirnih brojeva dvoje, troje, četvero, petero itd. osim ako je poznato da je riječ o skupu osoba muškoga spola (predsjednik i dvoje potpredsjednika umjesto predsjednik i dva/dvojica potpredsjednika, tijelo koje čini petero zastupnika umjesto tijelo koje čini pet zastupnika)
- pridjeva umjesto genitiva množine imenica kad se misli na predstavnika vrste, a ne na konkretne osobe (učiteljski skup umjesto skup učitelja, građanska inicijativa umjesto inicijativa građana).

C. NAZIVI ZANIMANJA

Kako je hrvatski tvorbeno bogat jezik i obično ima mogućnost iskazivanja i muških i ženskih parnjaka za pojedina zanimanja, preporučuje se korištenje tim oblicima prema potrebama konkretnih tekstova, bez nepotrebnog udvajanja (primjerice *odvjetnik/odvjetnica*). Kad je riječ o natječajima za radna mjesta i sličnim tekstovima, dopušteno je navođenje udvojenih oblika ili navođenje samo jednoga, obično muškog oblika, uz isticanje dostupnosti radnoga mjesta oboma spolovima navođenjem oznaka za spol u zagrada (ž./m.).

Naravno, ima primjera u kojima nedostaju nazivi ženskoga ili muškoga roda za zanimanja koja su se tradicionalno poistovjećivala s jednim ili drugim spolom/rodom, a ima i primjera za koje je tvorbeno teško iznaći rješenje. Neki od tih primjera su *medicinska sestra*, *primalja/babica*, *(turistički) vodič*, *ronilac*, a barem donekle i *ombudsman* za koje je ponuđeno rješenje za ženski rod *ombudsmanica* u djelomičnoj praktičnoj upotrebi, ali tek treba zaživjeti.

Pritom treba naglasiti da se pri upućivanju na pojedine osobe svakako treba uzeti u obzir i stav tih osoba o tome kako one same žele da ih se naziva na njihovim radnim mjestima. Uzrok tomu može biti i konotativno značenje određenoga naziva pa je za to dobar primjer par *tajnik/tajnica*, pri čemu i žene na dužnosti tajnika određene institucije (koja obično podrazumijeva obavljanje pravnih poslova) mogu insistirati na muškome rodu tog naziva zbog konotacija koje uza se nosi naziv tajnica i činjenice da se pritom obično misli na radno mjesto koje je podređeno radnomu mjestu tajnika.

